

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационен труд на тема „**Централните научни институции и техните научни общности в областта на археологическата наука в България до 1944 г.**“ за присъждане на образователната и научна степен „*доктор по наукознание*“.

Докторант: Радина Богомирова Стефанова от секция „Знания и реалност: модели, методологии и евристики“ към Института за изследване на общества и знанието – БАН.
Рецензент: Проф. дин Людмил Гетов, СУ „Св. Климент Охридски“, професионално направление „История и археология“, 2.2.

Рецензията на дисертационен труд попада в дисциплинното поле на наукознанието, историята и социологията на науката. Състои се от 408 стр. текст, в т.ч. две таблици и три страници с илюстрации. Темата е сполучливо избрана и формулирана, според мен без всяко съмнение защитима и навременна, предвид обстоятелството, че проблемът за социалната институционализацията на археологическата наука в България до сега не е разглеждан и изследван в неговата цялост, както в организационен аспект, така и в аспекта на научната общност.

Избраната структура е логична и напълно подходяща за подобен род изследване. Тя включва Увод, четири глави и заключение със списък на използваните архивни източници и библиография по темата. Отделните глави са разграничени на параграфи, които по най-добър и подходящ начин изчерпват откъм съдържание съответния проблем, разглеждан в тези части на дисертацията.

Уводът на дисертацията оставя приятното впечатление за пълнота и прецизност, с ясно и точно очертани концептуалната рамка на изследването, актуалността и съвременното състояние на проблема. В глава I се представя обща характеристика на дисертационния труд. Хронологическите рамки и обхват са много добре представени заедно с обекта, предмета и целите на дисертационния труд, както и съпътстващите изследователския процес задачи. Същото се отнася и до изследователските методи и информационните ресурси (в случая литературни източници и архивни материали). Обръщам внимание на това, тъй като тези части на всеки дисертационен труд по най-точен начин отразяват доколко дисертантът е наясно с проблематиката, което гарантира по нататъшното успешно разработване на избраната тема. В конкретния случай докторант Радина Богомирова демонстрира убедително яснота и сигурност що се отнася до разработвания проблем. Прегледът на библиографията върху началните стъпки и следващото развитие на българската археология е критичен и в достатъчна степен пълен. За съжаление в преобладаващата си част написаното до сега у нас засяга предимно частни проблеми, без обобщаващи изследвания, празнота, която предстои да запълни рецензията на дисертационен труд. За целта са проучени значително количество био-библиографски материали от и за различните представители на археологическата общност – утвърдени учени, българи и

чужденци, както и любители и краеведи. По този начин е оформен един и изключително полезен био-библиографски масив, основа и за бъдещи изследователи, както и за всеки проявяващ интерес към представителите на тази наука. По отношение на направения историографски преглед не съм констатирал пропуски, както и negliжиране на нечий проучвания за сметка на други. Тази част налага впечатлението на пълнота и много добрата информираност на докторанта по проблема.

По отношение периодизацията в развитие на българската археология и нейните институции е възприета периодизацията предложена от покойния проф. Димитър Овчаров, която е добре мотивирана и аргументирана. В конкретния случай обект на изследване са първите два периода, с краен термин 1944 г. След тази дата следва период с други организационни форми и нормативна база, характеризиращ се освен това и със силно изразена идеологическа обремененост, особености отбелязани от докторанта. Този период, към който спадаме и ние тримата представители на тази наука, членове на журито, очаква своя бъдещ изследовател.

Глава Втора на дисертационния труд разглежда зараждането и началното развитие на археологическите изследвания в България, сполучливо разграничена и разделена на две отделни части (периода) – до и след Освобождението с краен термин края на Първата световна война. Подобно разграничаване е логично предвид исторически различното време и различно протичащите процеси. Първият от тях, определен от проф. Д. Овчаров като романтично патриотичен, наистина носи един особен приповдигнат дух, резултат на първите съприкосновения с запазените и достъпни останки от минали епохи, привлекли вниманието най-напред на чужди пътешественици, а впоследствие и на образовани представители на българското възрожденско общество. Твърде ранното *откриване* на богатото археологическо наследство на българските земи става още в 14 в. с бележките на Чириако (Кириак) от Анкона, преминал през земите на Османската империя. Началото на същинските научни изследвания в областта на археологията уместно е свързано с името на Граф Луиджи Марсили, преминал оттук в последните десетилетия на 17 век, по-късно и Феликс Каниц и Алберт Дюмон, с чиято дейност се свързва и истинското откриване на археологическото богатство на тези земи и неговото популяризиране. Патриотично настроени наши възрожденски дейци (в т.ч. Найдено Геров и Г. С. Раковски) също проявяват интерес към археологическите паметници с неизбежния възрожденски патос. Отдадено е дължимото на всеки от тях, с което като цяло този период на първи прояви на интерес към миналото е представен изключително коректно и изчерпателно. Същото се отнася и за периода след Освобождението, когато поради отсъствието на наши подготвени кадри археологията (а и не само тя) основно разчита на помощ от чужди специалисти. Истински шанс за развитието на археологическата наука в току-що създадената държава е привличането на специалисти предимно от славянските страни (Чехия и Русия), без чиято безкористна помощ развитието на научните изследвания в областта на историята и археологията би било невъзможно. Чрез тяхната проучвателска дейност и научни изследвания се поставят основите и началото на археологическата наука и музейно дело, в т.ч. и на отделни научни направления. Тази дейност е

представено обективно и вярно с изтъкване на конкретните лични заслуги на всеки от тях. По този начин първите подготвените в чужбина наши собствени кадри по археология продължават делото им, използвайки както натрупания археологически материал, така и научните им изследвания. Това е период на първи значителни по мащаб археологически проучвания и началото на социалната институционализация на археологията в България, белязано със създаване на Народния археологически музей в София. Той всъщност е и първата ни национална централна институция с археологически профил, който независимо от трудностите и историческите превратности се утвърждава и налага като модерна европейска институция – хранилище на археологически материали и същевременно център за научни изследвания. Той е представен много подробно, но с акцент предимно върху дейността му като музейна структура, подценявайки неговата научна дейност.

Институционалното развитие на археологическата наука в България се разглежда в глава Трета на дисертацията. Тук се проследява подробно създаването и дейността на Българското археологическо дружество (1901-1920 г.) и Българския археологически институт (1920 -1944 г.). Конституирането на БАД бележи важен момент в развитието на българската археология, тъй като целта му е не само издирването и популяризирането на археологическото богатство на страната, но и неговото изследване. Поради това то следва да се разглежда преди всичко като научна институция, тъй като обединява най-изявените български общественици и представители на археологическата наука, независимо от заявената първоначално идея предимно да издирва, запазва и популяризира археологическото ни богатство. Важна част от дейността му е провеждането на археологически разкопки и съвременното публикуване на паметниците. Това неизбежно има като резултат създаването на собствен печатен орган, чийто първи том излиза през 1910 г. под името „Известия на българското археологическо дружество“ (ИАД). Ролята и значението му са правилно оценени от докторанта, наред с подробното разглеждане на многостранната дейност на дружеството – организационна, научно-изследователска и популяризаторска. Нямам претенции към пълнотата на представянето на тази важна археологическа научна институция. Добре е подчертано и значението на териториалната мрежа от дружества в провинцията, някои от които прерастат по-късно във важни регионални музейни и научни центрове. Значението и ролята на БАД, като пример за институционално развитие на българската археологическа наука, са добре подчертани и със завидна пълнота от гледна точка на фактологията.

Със същата пълнота и изчерпателност са разгледани и създаването и дейността на Българския археологически институт, естествен приемник на Българското археологическо дружество. Създаването му е резултат от възходящото развитие на българската археология в края на двадесетилетието след войните когато след решение на Общото събрание на БАД от ноември 1920 г. досегашното дружество се преобразува в институт – Български археологически институт (БАИ). За това преобразуване са посочени две причини – финансова и научно-организационна, от които според мен е определяща не първата (посочена от докторанта), а втората, предвид на зрелите вече условия за тази

промяна. Чисто организационно и структурно той е създаден по модел на Германския археологически институт а германската школа в областта на археологията (основно класическата), е една от водещите в Европа по това време. Определящо за това до голяма степен е и обстоятелството, че болшинството от българските специалисти по археология са възпитаници на водещи германски университети и добре познаващи германската археологическа школа. Първите действителни членове на БАИ са изтъкнати учени, доскоросни членове на БАД, с добра професионална подготовка и научни постижения като Гаврил Кацаров, Богдан Филов, Карел и Херменгилд Шкорпил, Рафаил Попов, Йордан Иванов и др. В кръга на изследователската дейност на новосъздадения институт са застъпени различни научни области – праистория, античност и средновековие, в които работят високо ерудирани специалисти с международна известност. Дейността на института е представена пълно чрез проследяване на научните връзки и контакти, издателската дейност, археологическите разкопки и участието в научни прояви у нас и в чужбина. Периодът след създаването на БАИ до края на Втората световна война е изключително плодотворен, белязан както с важни в научно отношение археологически открития, така и с научни изследвания отговарящи на най-високите европейски стандарти. Докторантът е много добре запознат със развитието на археологията в този период (институционално и научно), оценките са верни и обективни, изложението е пълно и без съществени пропуски.

Проблемът за социалната институционализация на археологическата наука в аспекта на научната общност е разгледан в глава Четвърта на дисертацията. Научната общност в областта на археологията е представена от гледна точка на нейната специфика, която включва компонентите като състав, квалификация, взаимодействия и научен принос в контекста на социалната институционализация на археологическата наука. Определящ е постулата, че развитието на всяка наука е резултат на творчеството на учените, респ. тяхната научна дейност и продукция. В хода на изложението са засегнати и дискутирани всички проблеми, отнасящи се до археологическата научна общност, в т.ч. и персонално представяне на най-изтъкнатите нейни представители. Впечатлението за биографичен справочник е само привидно, тъй като наред с чисто биографичните им данни са отразени и оценени, макар и пестеливо, основните им научни постижения и приноси. В тази част правилно са разграничени първите представители на научната общност в областта на археологията (основно чужденци) от генерацията собствено българските специалисти, получили образованието си в престижни европейски университетски центрове. Много от тях се завръщат с докторати и с вече изградена научна ориентация към една или друга област. Те са израстнали и оформени професионално и интелектуално в академични среди с дълги традиции, тъй че те стават проводници на европейската култура в новото българско общество. Правилно е отбелязано, че макар и малобройна тази група български специалисти по археология дава облика на нашата млада археологическа наука, представяйки както нея самата, така и археологическото ни богатство пред световната научна общественост. Благодарение на тях самите и тяхната организационна и научна дейност научните институции в областта на археологията се оформят и налагат като авторитетни научни

средища с международен престиж. В дисертацията археологическата научна общност е „разделена“ на две групи и разгледана в два отделни параграфа : 4.5. Първата генерация български учени археолози и 4.6. Археологическата общност в България между двете световни войни. Очевидно е желанието на докторанта да разграничи тези получили образованието си в европейски университети от завършилите Софийския университет (основно специалности като класическа филология, история или славянска филология), а впоследствие специализирали в чужбина, въпреки че научната дейност и на едните и на другите протича в периода между двете световни войни.

В тази глава на дисертацията са включени и редица видни представители на българската хуманитаристика, чиято научна дейност е свързана с археологията било институционално (като членове на БАД и БАИ), било със свои научни изследвания по проблеми на археологията. За обикновеният читател ще бъде приятна изненада да срещне тук имената на М. Арnaudов, Ив. Гошев, Ст. Романски, Л. Милетич, Ив. Дуйчев и др. В отделен параграф (4.8.) е разгледан и проблема за научните школи в българската археология. Късното възникване на българската археология, поради специфични и исторически неблагоприятните условия, както и сравнително краткия период на развитието ѝ (институционално и научно) в разглеждания период до края на Втората световна война, налагат сами по себе си логичния извод за отсъствието на подобни школи.

Заключението на дисертационния труд, с обем от 16 страници, предлага най-важните и основни акценти и изводи, резултат от цялостното изследване на проблема за организацията и социалната институционализация на българската археологическа наука и нейната научна общност. Направеният анализ и обобщение потвърждават възможностите на докторанта като изследовател в областта на наукознанието.

Глави Трета и Четвърта на дисертацията са основни и съдържат приносните моменти, добре формулирани от докторанта в автореферата, които приемам за изцяло нейно лично постижение. Към тях аз нямам какво повече да добавя, те напълно съвпадат с моята собствена оценка. Те отразяват вярно и обективно основните постижения в цялостния ход на изследването. Без всяко съмнение тази тема е работена с желание и всеотдайност, заслужен комплимент за автор не спадащ професионално към археологическата гилдия. Текстът се чете леко, стилът е безупречен, фактологията е вярна и точна. Конкретно по темата на дисертацията са отпечатани три статии.

Списъкът на използваната литература и архивни източници е пълен, без съществени пропуски. Авторефератът е изготвен според изискванията и представя вярно и пълно както структурата на дисертацията, така и направените анализи и изводи.

Позволявам си някои бележки, които са добронамерени и изразяват личната ми позиция по повдигнатите въпроси. В глава Втора на дисертацията (параграф 2.2.7) началото на социалната институционализация на българската археология се свързва с основаването на Народния археологически музей, оформен като самостоятелно учреждение през 1892 г. Редно беше той да бъде разгледан по обстойно в глава Трета заедно с БАД и БАИ. Той е първото научно звено в областта на археологията със свои собствени научни издания - „Археологически известия на Народния музей в София“ и

„Годишник на Народния музей“. Освен това недостатъчно е отразена университетската наука в областта на археологията. Създаденият към Историко-филологическия факултет *Археологически семинар* от проф. Б. Филов е не само учебно звено към Историческия институт на факултета, но и място където в продължение на почти две десетилетия протича неговата собствена научна дейност, а след това и дейността на Д. П. Димитров, хабилитирал се през 1942 г. с две забележителни монографии върху римската надгробна пластика, написал именно като университетски преподавател. Катедрите по Археология и история на изкуството (по-късно самостоятелна катедра по Археология), оглавявани съответно от проф. Г. Кацаров и проф. Б. Филов, по същество са и научни звена. Както е известно в разглеждания период от време науката е преди всичко университетска, съществуващите тук научни звена са споменати бегло, само в няколко реда, а всъщност те са част от историята на археологията, макар и да не отговарят изцяло на определението за *социална институционализация*.

Дисертационният труд на докторант Радина Богомирова е едно стойностно и завършено историко-научно и науковедско изследване върху историята на археологията в България в аспекта на нейната организация, социална институционализация и развитието на научната ѝ общност в един сполучливо избран отрязък от време със собствени особености и важни постижения на научната общност. Видимо докторантът демонстрира дълбоко мотивиран вътрешен интерес към темата и поради университетското си образование в тригодишната специализация по археология, преди откриването на сегашната специалност към Историческия факултет. Считам дисертационната теза за добре формулирана и защитена. Като цяло дисертационният труд е едно добросъвестно и приносно по същество изследване, реализирано чрез използване на огромен масив източници от различно естество. Приложените таблици сполучливо визуализират текста.

На основание направените оценки на дисертационния труд обявявам пред уважаемото Научно жури решението си за категорично положителен вот за присъждане на докторант **Радина Богомирова Стефанова** образователната и научна степен „*доктор по наукознание*“.

София, 16.03.2015 г.

Рецензент:

Проф. дин Людмил Гетов